

**MOSH NAV VA TIZMALARINING MAHSULDORLIK
KO'RSATKICHLARI**

Tayanch doktorant, SHODIYEV SHERZOD SHOMILJON O'G'LI
Q/x.f.d., professor. ZIYADULLAEV ZOXYDJON FAYZULLAEVICH
Janubiy dexqonchilik ilmiy-tadqiqot instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada mosh o'simligining jahon va mahalliy nav va tizmadanlaridan foydalangan holda mosh o'simligini bir qancha miqdor belgilarining hosildorlik ko'rsatkichlariga ta'siri va O'zbekiston Respublikasi janubiy iqlim sharoitiga bardoshli bo'lgan. Hosildorlik ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan manbalarni tanlash ishlari bayon qilingan.

Аннотация: В данной работе рассмотрено влияние ряда количественных характеристик растения маш на показатели продуктивности при использовании глобальных и местных сортов и линия растения маш и его толерантность к южным климатическим условиям Республики Узбекистан. Описан подбор источников с высокой производительностью.

Annotation: In this paper, the impact of several quantitative characteristics of the mungbean plant on productivity indicators using global and local varieties and ridges of the mungbean plant and its tolerance to the southern climatic conditions of the Republic of Uzbekistan. The selection of sources with high productivity is described.

Kalit so'zlar: janubiy mintaq, mosh, issiqlikka chidamli, seleksiya, nav, tizma, qaytariq

Ключевые слова: южный регион, маш, жаростойкий, отбор, сорт, линия, обратимый.

Keywords: southern region, mungbean, heat-resistant, selection, variety, ridge, reversible

Bugungi bozor iqtisodiyoti talablaridan kelib chiqib, tabiiyki har bir dehqon yetishtirilayotgan ekinning hosildorligi yuqori va sifatli bo'lishini istaydi va imkon qadar ko'proq daromad olish yo'llarini izlaydi. Hech kimga sir emaski, iqlim omillari qulay bo'lmay turib yoki tuproq unumdorligi yuqori bo'lmagan dala maydonlarda o'simliklardan sifatli va mo'l hosil olish mumkin emas. Iqlimi bir qadar noqulay janubiy qurg'oqchil hududlarga ekin turini va navlarini to'g'ri tanlash alohida ahamiyatli bo'lib ekinni havo va tuproq qurg'oqchiligiga chidamliligini genetik asosi hisoblanadi.

Moshning o'sib rivojlanishi uchun issiqlik stresi mosh o'simligiga o'z navbatida ta'sir o'tkazadi. M. Alagupalamuthirsolai va boshqalarning ma'lumotlariga ko'ra. Moshning reproduktiv davrida kunduzi havo harorati 40 °S dan yuqori bo'lganda va yozning issiq quruq iqlim sharoitida moslashgan bo'lishiga qaramay hosildorlik ko'rsatkichlariga ta'sir ko'rsatadi deb takidlab o'tganlar.

Tajriba maydonlarida moshning seleksiya nav sinash ko'chatzorida o'rganilayotgan 50 ta nav va tizmalarning biometrik ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Tahlil natijalariga ko'ra o'simlik bo'yi 34,3 smdan 72,7 smgacha bo'lganligi qayd qilindi. Andoza Qaxrabo navining bo'yi 52 sm ni tashkil etdi. Andoza navining bo'yidan 14 ta

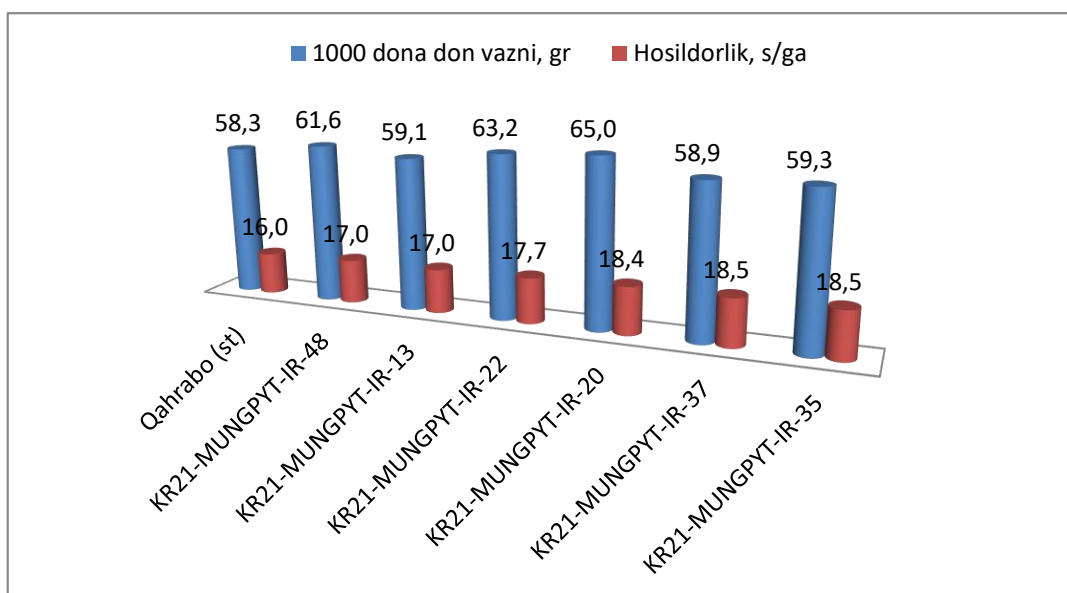
tizmaning bo‘yi 34,3 - 51 sm oralig‘ida ya‘ni past bo‘lganli aniqlandi. Andoza navidan yuqori bo‘lgan o‘simliklar bo‘yi 54 - 72 sm oralig‘da bo‘lgan tizmalar 35 tani bo‘lganligi aniqlandi.

Tajribada nav va tizmalarning dukkak uzunligi 5-10 sm oralig‘ida, bitta dukkakdagi donlar soni 6 dan 11 donagacha bo‘lganligi aniqlandi. Andoza Qaxrabo navida dukkak uzunligi 9 sm ni dukkakdagi donlar soni 10 donani tashkil etdi. Dukkak uzunligi andoza navdan yuqori bo‘lgan 3 ta tizmalar, past bo‘lgan 35 tizmalar hamda andoza nav bilan bir hil natijani qayd qilgan 11 tani tizmalar tashkil etgan bo‘lsa, dukkakdagi donlar soni esa andoza navga nisbatan yuqori bo‘lgan 5 ta tizmalar, past bo‘lgan 24 ta tizmalar va qolgan 20 ta tizmalar dukkakdagi donlar soni andoza nav bilan bir xil natijani qayd qilganligi aniqlandi .

Bir tup o‘simlikdagi dukkaklar sonini nav va tizmalarda tahlil qilganda 42 – 71 tagacha dukkak borligi aniqlandi. Andoza Qaxrabo navida bir tup o‘simlikda 49 ta dukkak borligi kuzatildi. Andoza navidan past ko‘rsatgichga ega bo‘lgan tizmalar 28 ta, qolgan 20 ta tizmarda yuqori bo‘lganligi kuzatildi va andoza nav bilan 1 ta tizmamizda bir xil natijani qaytd qilinganligi aniqlandi .

Mahsuldorlik va hosildorlikni ta‘minlovchi omillar bo‘lib. Singh G va boshqalarning olib borgan tadqiqotlariga ko‘ra irsiy o‘zgaruvchanlik baholash uchun va urug‘ hosildorligiga bog‘liq bo‘lgan belgilari bilan ijobiy va sezilarli bog‘liqligini takidlab o‘tgan. Bu omillardan gektaridagi o‘simlik soni, o‘rtacha bir tup o‘simlikdagi dukkaklar soni, dukkak uzunligi, dukkakdagi donlar soni va 1000 dona urug‘ning vazni hisoblanadi. Navning biologik barqarorligi dala sharoitida tegishli ekish meyyorida ko‘p miqdordagi o‘simliklar sonini ta‘minlaydi. O‘simlikdagi dukkaklar soni navning irsiy xususiyatlari va o‘stirish sharoitiga bog‘liq. Barcha belgilarga qo‘shimcha va qo‘shimchasiz gen ta‘sir ko‘rsatdi. Qo‘shimcha gen ta‘sirining eng yuqori ta‘siri 1000 urug‘ning og‘irligiga to‘g‘ri kelgan, shu bilan birga urug‘ hosildorligiga qo‘shilmagan gen ta‘sirining ustunligi kuchli ta‘sir ko‘rsatganligini takidlab o‘tgan.

O‘rganilayotga 50 ta nav tizmalardan bir tup o‘simlikdagi dukkaklar soni, 1000 dona don vazni va hosildoligi andoza navidan yuqori bo‘lgan 5 ta tizmalar aniqlandi.

Moshning nav va tizmalarni 1000 dona don o‘g‘irligi va hosildorligi s/ga.
(Qarshi 2022 y)

Mosh nav va tizmalarning laboratoriya sharoitida 1000 dona don vazni tahlil qilinganda Qahroba (andoza) navining 1000 dona don vazni 58,3 gr, hosildorligi 16 s/ga ni tashkil etganligi aniqlandi. Adoza navidan yuqori bo'lgan tizmalar KR21-MUNGPYT-IR-13 1000 dona don vazni 59,1 gr, hosildorligi 17 s/ga, KR21-MUNGPYT-IR-20 1000 dona don vazni 65 gr, hosildorligi 18,4 s/ga, KR21-MUNGPYT-IR-22 1000 dona don vazni 63,2 gr, hosildorligi 17,7 s/ga, KR21-MUNGPYT-IR-35 1000 dona don vazni 59,3 gr, hosildorligi 18,5 s/ga, KR21-MUNGPYT-IR-48 1000 dona don vazni 61,6 gr, hosildorligi 17 s/ga, KR21-MUNGPYT-IR-48 1000 dona don vazni 58,9 gr, hosildorligi 18,5 s/ga yuqori bo'lganli aniqlandi .

Xulosa: Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tish joizki, olib borilgan tadqiqotlar natijasida mosh nav va tizmalarni biometrik ko'rsatkichlarining don hosildorligiga bog'liqligi ijobiy bo'lib, o'simlik bo'yi, dukkak uzunligi, bir tup o'simlikdagi dukkaklar soni va bitta dukkakdagi donlar soni kabi ko'rsatkichlari yuqori bo'lgan tizmalarning mos ravishda don hosildorligi ham yuqori bo'lganligi tadqiqotlarimiz natijasida aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Alagupalamuthirsolai M etal Physiological evaluation of mungbean (*Vigna radiata* (L.) wilczek cultivars for heat tolerance food Leyumes.
2. Singh G. et al. Genetic variability and character association in Mungbean [*Vigna radiata* (L.) Wilczek] //South Asian J Agric. Sci. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 04-07.
3. Iswanto R. et al. Genetic Parameters for Determining Useful Parents in Mungbean (*Vigna radiata* (L.) Wilczek) Breeding for Early Maturity, Small Seed Size, and High Seed Yield //Scientifica. – 2021. – T. 2021